

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 331.101.5

ФРІЛАНС ЯК НОВА ФОРМА ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Вечеров В.Т., д.т.н.

Уфімцева О.Ю., к.т.н.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

Сучасна інформаційна економіка характеризується активним розвитком ринку фріланс-робіт. Однак, у вітчизняній та світовій літературі відсутній єдиний підхід до визначення інформаційного сектора економіки та її меж, немає єдності термінології, загальноприйнятої методики підрахунку вкладу інформаційного сектора в економіку та методів його організації та управління. У статті проведено комплексний аналіз змін у трудових відносинах. Сформовано категоріальне поле дослідження трудових відносин в інформаційній економіці, обґрунтована необхідність наукового підходу до аналізу та управління ринком фріланс-робіт. Розглянуті в роботі перетворення на цьому ринку включають систематизацію факторів впливу на трансформацію ринку праці з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Проведений аналіз виконання робіт українськими фрілансерами свідчить про їх високий потенціал. Це обумовлює необхідність впровадження організаційно-правових та економічних заходів на цьому ринку праці. Проведені дослідження дають підставу для розробки методики оцінки ефективності виконуваних фріланс-робіт.

Ключові слова: інформаційна економіка, інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), трудові відносини, фріланс, фрілансер

UDC 331.101.5

FREELANCE AS A NEW FORM OF LABOR RELATIONS IN THE INFORMATION ECONOMY

Vechev V.T., Ph.D in Techn. Sc.

Ufimtseva O.Y. Ph.D in Techn. Sc.

Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture

The modern information economy is characterized by active development of the market freelance work. However, in the domestic and world literature there is no uniform approach to the definition of the information sector and its boundaries, there is no unity of terminology, common methodology to assess the contribution of the information sector in the economy and its methods of organization and management. The article gives a comprehensive analysis of the changes in labour relations. The

© Вечеров В.Т., д.т.н., Уфімцева О.Ю., к.т.н., 2017

category field of employment study in the information economy has been formed in the article and the need for a scientific approach for analysis and management of freelance market has been proved. The authors emphasize that transformation on this market include the systematization of factors influencing the transformation of the labor market using information and communication technologies. The analysis of the performance of works of Ukrainian freelancers testifies their high potential. It stipulates the need to implement organizational, legal and economic measures on this type of labor market. This investigation gives the reasons to develop the methods of evaluation the effectiveness of the work carried out by freelancers.

Keywords: information economy, information and communication technology (ICT), labor relations, freelance, freelancer.

Актуальність проблеми. Сучасна економіка характеризується якісною зміною ролі інформації в економічній та соціальній сферах, формуванням потужних інформаційних секторів, виділенням інформаційного виробництва в самостійну галузь з широким використанням ринкових методів її організації та управління. Все це дозволило поставити питання про формування економіки нового типу – інформаційної економіки, де домінуюче значення набувають відносини з приводу виробництва, переробки, зберігання, передачі і використання інформаційних ресурсів. Фріланс як нова форма трудових відносин в новій інформаційній економіці істотно змінює традиційні соціально-трудова відносини та потребує всебічного аналізу як з точки зору організації та управління ринком фріланс-робіт, так й з точки зору розрахунку економічних показників функціонування складових цього ринку. Відсутність методики визначення ефективності функціонування ринку праці інформаційного сектору економіки робить дослідження фріланса актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналіз розвитку та особливостей регулювання нових форм трудових відносин в інформаційній економіці проводиться в роботах таких іноземних вчених: А. Дегелер, Д. Баннинг, Б. Букмен, Д. Бреннер, П. Друкер, Б. Гудвин, Д. Расетт, П. Пейк, Т. Хаген., Дж. Ходжсон. Відповідні наукові дослідження вітчизняних вчених представлені в роботах І.О. Бондар, А.М. Колота, Е.М. Лібанової, Л.С. Лісогор, Л.І Федулової, І.В. Ящишиної. Однак, у вітчизняній та світовій літературі відсутній єдиний підхід до визначення інформаційного сектора економіки та її

меж, немає єдності термінології, загальноприйнятої методики підрахунку вкладу інформаційного сектора в економіку та методів його організації та управління.

Метою дослідження є комплексний аналіз змін у трудових відносинах в інформаційній економіці.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішені наступні завдання: сформовано категоріональне поле дослідження трудових відносин в інформаційній економіці; систематизовані фактори впливу на трансформацію ринку праці в умовах поширення інформаційних технологій; обґрунтована необхідність наукового підходу до аналізу та управлінню ринком праці в інформаційній економіці; розглянуті перетворення на ринку праці фріланс-робіт; проаналізовано потенціал українського фрілансу.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах нової інформаційної економіки змінюється організація праці та трудових відносин, відбувається перехід від ієрархічних структур до сітьових структур, розширюється горизонтальна кооперація, що веде до посилення виробничої автономії.

Носій інформаційного ресурсу, володіючи здатністю створювати унікальний, невідтворюваний продукт, забезпечує можливість зростання своєї винагороди за рахунок унікальності своїх трудових послуг. Таким чином, заробітна плата робітника, який ефективно використовує інформаційні ресурси та водночас сам стає носієм інформації, може перетворитися на *економічну ренту*. Однак, при цьому реальна заробітна плата робітників, зайнятих тиражуванням інформаційного продукту, в умовах сучасних технологій, залишається на незмінному рівні або навіть знижується, оскільки для ринку низькокваліфікованої робочої сили характерна досить висока конкуренція та, відповідно, незначні можливості варіювання рівнем заробітної плати.

В таких умовах посилюється значущість самостійності та відповідальності робітника, що створює залежність роботодавця від працівника та викликає необхідність втілення нової кадрової політики. Спеціалісти, що працюють в інтернет-економіці вимушені приймати рішення в умовах високого ступеня невизначеності.

Для аналізу перетворень, що відбуваються на ринку праці в умовах впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ),

необхідно систематизувати фактори відповідного впливу (рис. 1). Одним з найважливіших факторів розвитку ринку праці в умовах інформаційної економіки є ступень реалізації програм е-уряду (електронного уряду, e-government). Послідовність та необхідність створення цих програм, їх цілі та задачі, необхідні етапи з врахування світового досвіду, сьогодні широко розглядаються вченими всього світу. Але відсутність методики визначення ефективності впровадження програм е-уряду [1], дає підстави для всебічного аналізу складових інформаційної економіки, в першу чергу, організаційно-економічних показників ринку інформаційної праці.

На підставі відокремлення працівників інформаційного сектору в самостійні господарські одиниці, з'являється новий вид працевлаштування – фріланс. **Фріланс** (від англ. *freelancer* – вільне пересування) – це механізм, який поєднує замовника та виконавця певного виду робіт. При цьому працівник може не зараховуватися до штату фірми, з ним може не укладається довготермінового договору, робітник та наймач можуть не вдаватися до особистих контактів. Тобто робітник може знаходитися в іншому місті або, навіть, в іншій країні.

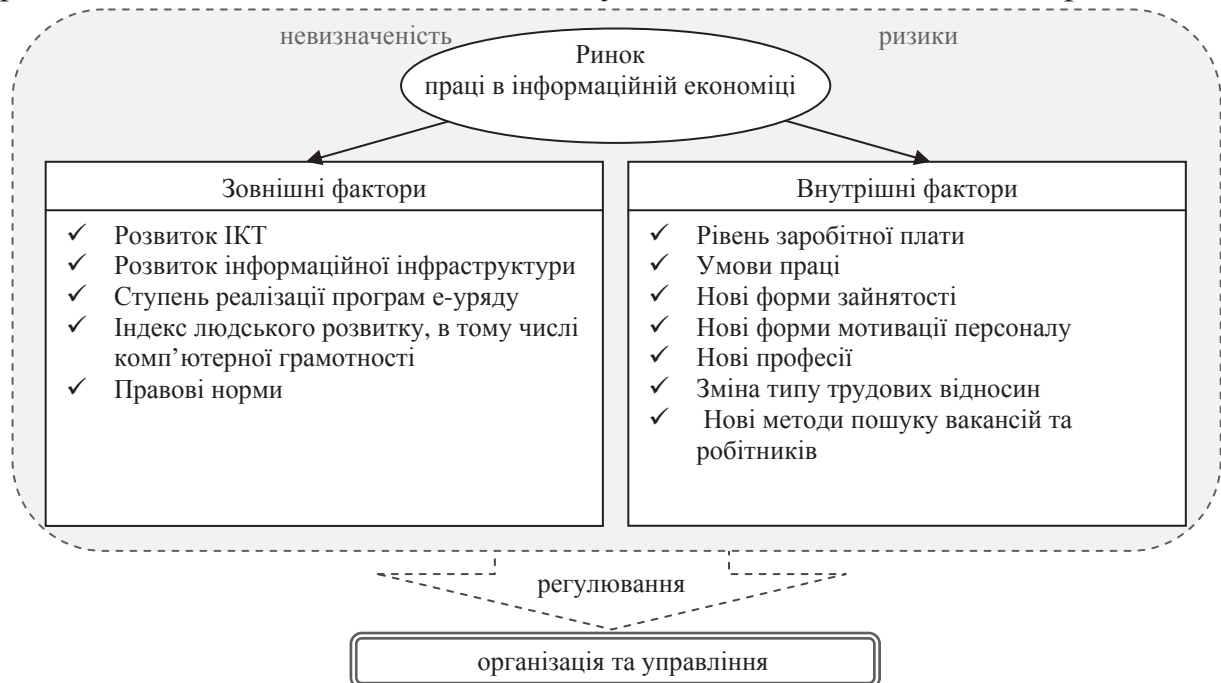

Рис. 1. Фактори впливу на трансформацію ринку праці з використанням ІКТ
Авторська розробка

Широке розповсюдження та розвиток фріланс отримав завдяки Інтернету. Значно спростився процес отримання інформації, передачі даних, видання готової роботи, оплати праці. Сучасні інформаційні та

банківські технології дозволили деяким категоріям робітників зменшити кількість відвідувань офісу, та навіть повністю перейти на роботу вдома / віддалену роботу.

По-перше, ІКТ дають змогу вільного розташування трудової діяльності, зокрема, послаблює необхідність працевлаштування в певних містах та країнах. Це не тільки вирішує проблему мобільності трудових ресурсів, але й сприяє рівномірному розподілу виробничих сил у країні. Якщо ХХ сторіччя ознаменувалося створенням мегаполісів, в яких концентрувалися кращі вакансії та робітники, то зміни в організації трудових відносинах завдяки ІКТ сприятимуть послабленню такої концентрації.

По-друге, відносини між працівником і роботодавцем завдяки ІКТ можуть відрізнятися від традиційних довгострокових постійних робочих місць, характерних для капіталістичної економіки. Інформаційна економіка ґрунтується на короткострокових підрядних роботах, тобто люди працюють над певними проектами, а не на роботодавців.

Аналіз даного явища відображає розбіжність у використанні терміну «фріланс», «фрілансер». Його ототожнюють з поняттям «дистанційна робота», «телеробота», «робота на дому», «віддалена робота». Перелічені форми зайнятості відображають наявність відстані між найманим працівником и роботодавцем (або замовником та виконавцем). При цьому для отримання робочого завдання, проміжного контролю, кінцевого результату праці та її оплати використовуються наявні засоби зв'язку: спочатку – поштові повідомлення та переклади, телефони, факси; сьогодні – інформаційно-комунікативні технології. Розглянемо сутність фріланса та віддаленої роботи та їхні принципові відмінності.

Термін «віддалена робота» (teleworkin) відображає перенос робочого місця за межі офісу з підтримкою зв'язку з офісом за допомогою комп'ютерних технологій. Таке явище є складовою частиною поняття «фріланс» але повністю не відображає його. Фріланс є формою самостійної зайнятості. «Подібно до підприємця, самозайняті самі шукають замовлення, реалізують свої товари та послуги на ринку, не мають фіксованого доходу і цілком залежать від фінансового успіху своєї справи. Всі роботи вони виконують індивідуально, не створюючи організацій і не залучаючи найманої праці» [2].

Для більш чіткого розуміння цього явища можна навести приклад помилкового уявлення: «фріланс також сильно розповсюджений у будівельній галузі. Фірмам-підрядникам доцільно наймати робітників на

сезон, ніж утримувати робочий штат» [3]. Цей вислів не є вірним, бо дані робочі відносини, хоча й відображають їхню тимчасовість та територіальну віддаленість найманих працівників від роботодавців, але по відношенню до робітників неможна застосовувати поняття «самозайнятість», «самоорганізація», «індивідуалізм». У наведеному прикладі мова йде про підрядну та субпідрядну організацію праці та сезонність робіт. Фрілансер має високу незалежність у трудовій діяльності, що досягається завдяки відсутності постійного роботодавця. Це істотно відрізняє фрілансерів від самозайнятих працівників, що протягом тривалого часу є субпідрядниками однієї організації і тому зазнають сильної залежності від неї.

Отже при аналізі трудових відносин в умовах інформаційної економіки доцільно використовувати наступний термін. **Фрілансер** – це робітник, який самостійно обирає вид діяльності, планує, організовує та реалізує обраний проект, самостійно вирішує питання залучення ресурсів, ціноутворення, розташування робочого місця, привласнює отриманий прибуток та цілком несе відповідальність за результати своєї діяльності.

Такий вид праці набуває все більшого розповсюдження як в матеріальній, так й в нематеріальній сферах виробництва. Діє безліч спеціалізованих сайтів, покликаних допомогти фрілансерам знайти замовлення. На українських сайтах фріланс-робіт пропонуються замовлення по наступних видах робіт: (табл. 1). Можна переконатися, що цей ринок виходить далеко за межі сфери виготовлення та обслуговування програмних продуктів, як це формувалося початково.

Таблиця 1 - Види фріланс-робіт

№ п/п	Найменування роботи	№ п/п	Найменування роботи
1.	Менеджмент та управління	15.	Реклама/Маркетинг
2.	Розробка сайтів	16.	Консалтинг
3.	Інжиніринг та проектування	17.	Мобільні додатки
4.	Дизайн	18.	Мережі та інформаційні системи
5.	Арт	19.	Бізнес-послуги
6.	Програмування	20.	Аудіо/Відео
7.	Web-дизайн	21.	Фотографія
8.	Оптимізація (SEO)	22.	Навчання
9.	Поліграфія	23.	Архітектура/Інтер'єр
10.	Флеш	24.	Обслуговування клієнтів
11.	Переклади	25.	Копірайтери
12.	3D Графіка	26.	Адміністративна підтримка
13.	Анімація/Мультиплікація	27.	Репетитори/викладачі
14.	Розробка ігор	28.	Тексти

Джерело: [4]

Усього близько 3990 відкритих проектів тільки на одному сайті. До наведеного переліку можна додати роботи, виконання яких

відбувається поза використанням послуг сайтів фріланс-робіт, таких як журналістика, юрістпруденція, експертна та консультаційна діяльність, створення витворів мистецтва, виробництво товарів так званої ручної роботи. Будучи вільним від штатних зобов'язань в певній компанії, фрілансер може одночасно виконувати замовлення для різних клієнтів, що також ускладнює облік виконуваних робіт.

Необхідність науково-обґрунтованого підходу до аналізу та управлінню ринком праці в інформаційній економіці обумовлена наступними факторами:

1. Більшість з перерахованих видів робіт здійснюються стихійно, без чіткого механізму взаємодії замовника та виконавця, поза системи юридичної підтримки як замовника так й виконавця.

2. По багатьом видам робіт відсутній облік не тільки обсягів наданих робіт, у тому числі у грошовому вимірі, але й приблизний перелік самих робіт та їх основних виконавців.

3. Відсутність або недосконалість офіційної статистики, як в нашій країні так й у світі переводить фріланс у розряд неформального або тіншового ринків праці, оскільки більшість працюючих в ньому офіційно не зареєстровані і не сплачують податків. Така тінізація бізнесу відбувається не стільки завдяки свідомому, навмисному ухиленню, скільки через відсутність чіткої програми у складі реалізації програм е-уряду на світовому рівні.

4. Відсутність географічних та політичних бар'єрів фріланс-робіт значно ускладнює економіко-правове регулювання в цій сфері.

5. Робота фрілансерів знаходиться поза системи соціального захисту, що є неприпустимим у розвинутій економіці.

Фрілансери працюють в умовах високого ступеня невизначеності та ризику. Розробка заходів з управління та організації ринку трудових послуг у сфері фріланса дозволять:

- зробити облік виконуваних робіт з метою макрорегулювання у сфері податкової та грошово-кредитної системи, а також включення показників до складу системи національних рахунків (ВВП, особистий дохід, рівень безробіття, індекс людського розвитку і т. ін.);

- здійснювати антимонопольний контроль, запобігання нечесної конкуренції, монопольного об'єднання;

- здійснювати юридичний захист як замовників так й виконавців;

- забезпечити контроль якості виробленої продукції;

- розробити заходи в рамках реалізації програм підтримки малого та середнього бізнесу та підтримки вітчизняного виробника;

- здійснювати соціальний захист працівників-фрілансерів;

- запобігати здійсненню протиправних дій, нелегальної діяльності;

- зробити перетворення у системі управління персоналом;
- розробити новий тип трудових відносин;
- розробити нові принципи у розподілі праці;
- створити нові типи організаційної системи управління.

Перетворення на ринку фріланс-робіт викликають зміни у соціально-трудовах відносинах та потребують особливих вимог до працівників (рис. 2).

Вагомий внесок в сектор електронної економіки робить фріланс-робота у сфері програмних продуктів. Це один з небагатьох видів «вільної» діяльності, в якій можна отримати дані з обсягів робіт, кількості зайнятих, кількості угод, прослідити динаміку цих показників та виявити організаційні схеми управління ринком фріланс-роботи.

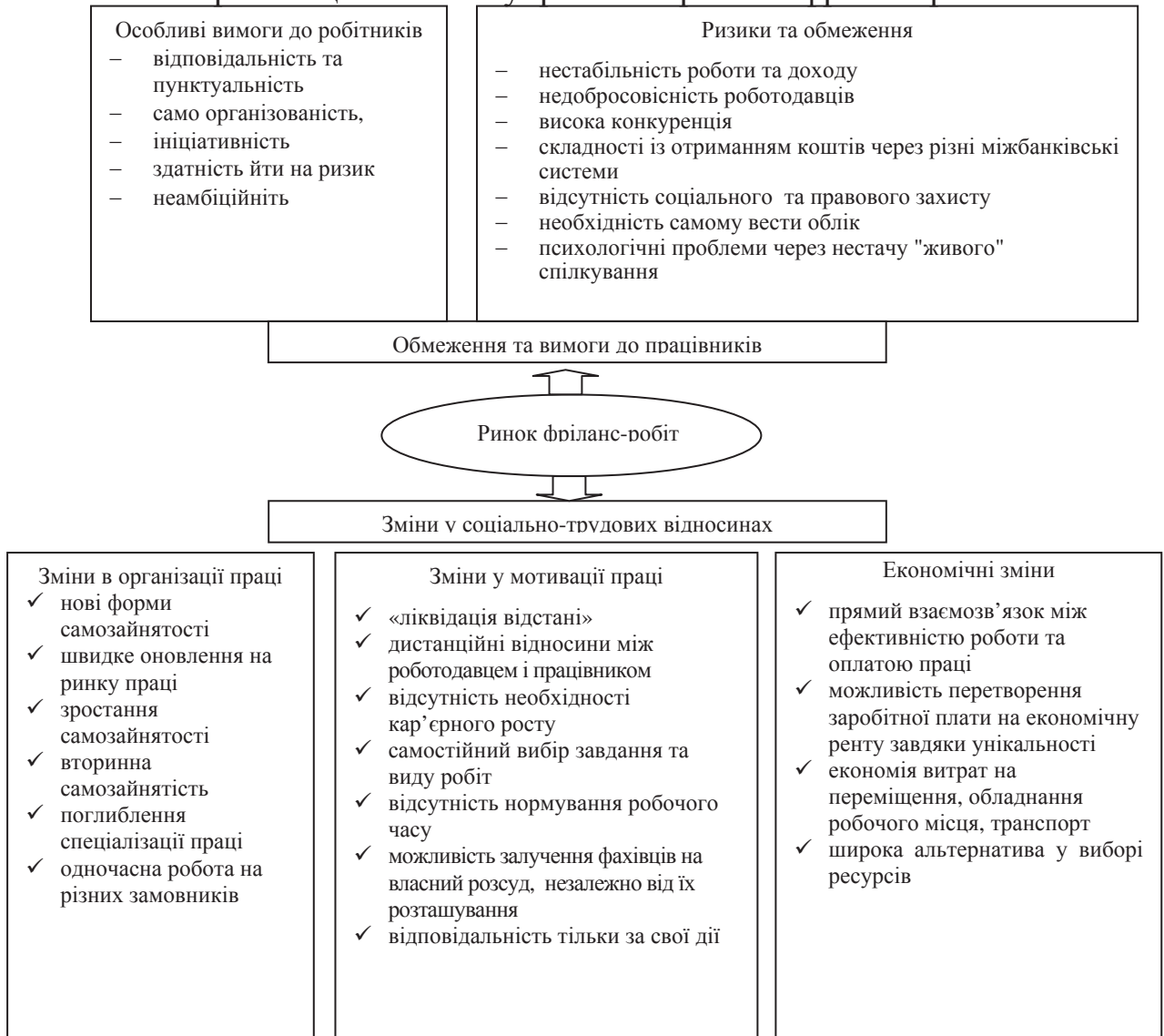

Рис. 2. Перетворення на ринку фріланс-робіт
Авторська розробка

Це пов'язано з тим, що саме «віддалена» робота для ІТ-спеціалістів, як за тривалістю існування, так й за обсягами виконаних робіт, є лідером у фріланс-зайнятості. Компанія Upwork (до 2015 р. - міжнародні платформи oDesk та Elance) - найбільш потужна компанія, що пропонує глобальний майданчик для пошуку роботи, проведення операцій і створення репутаційного капіталу. Кампанія надала підрядних робіт на \$ 34,6 млрд. Більш ніж 1 млн. компаній використовують Upwork для отримання послуг [5]. У цьому типі ринку, фірми і працівники, як правило, повідомляють згодом про успіхи в угоді, таким чином, розвиваючи репутацію майбутніх робочих домовленостей. Наявність такої інформації дає підстави для аналітичної роботи, в тому числі з точки зору розгляду системи управління та організації системи фріланса.

Даний вид працевлаштування складає у США – 16,3% від працездатного населення (приблизно 25 млн. робітників); в ЄС відповідно 3,5% (близько 9 млн. роб.); в Росії – менш ніж 1% (520 тис. роб.); в Україні – 5% (близько 930 тис. роб.) [6, 7]. Необхідно брати до уваги, що для України ці значення є заниженими, оскільки дані збираються на основі звітів фріланс-бірж, а українські фрілансери у пошуках роботи не завжди звертаються до них. І тим не менше, українці займають 4 місце в світі у цьому виді діяльності за даними фріланс біржі [8]. Внутрішній український фріланс-ринок знаходиться ще на стадії розвитку, а темпи росту настільки значні, що найближчим часом Україна наблизиться до відповідних показників США.

Таким чином, Інтернет та ІКТ-технології змінюють ринок праці і нерівність трудових організацій шляхом з'ясування - які працівники найкраще підходять для конкретних робочих місць, підвищення конкуренції на трудові послуги. Фріланс - одна з нових форм позаштатної роботи, яка активно розвивається на сучасному ринку праці України. Спеціалісти McKinsey Global Institute розрахували, що завдяки таким змінам, світовий рівень ВВП може підвищитися на \$2,7 трлн. до 2025 року [9].

Однак це явище стикається з низкою проблем щодо дослідження, є маловивченим науковцями, залишається поза увагою держави. Виникає проблема ефективного управління фрілансерства, необхідність законодавчого визнання такого виду діяльності для забезпечення умов його легального розвитку. Дослідження фрілансерства у теоретичному та прикладному розрізах залишаються фрагментарними в українській економічній науці, оскільки торкаються здебільшого неформального сектору зайнятості, що обмежено обстежується офіційною статистикою.

Висновки. Здійснено характеристика ринку праці в новій інформаційній економіці. Визначено, що однією з нових форм

самозайнятості є фрілансерство, яке активно розвивається на сучасному ринку праці України, однак стикається з низкою проблем щодо дослідження, цей напрямок є маловивченим науковцями, залишається поза увагою держави. Виникає проблема розробки методів ефективного управління фрілансерства. Запропоновані в роботі фактори впливу на перетворення ринку праці під впливом ІКТ, а також аналіз потенціалу фріланс-ринку дає підстави для розробки науково-обґрунтованого підходу до організації та управління ринком фріланс-робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кобзар Н.І., Уфимцева О.Ю. Обґрунтування необхідності Розробки методики оцінки ефективності впровадження електронного урядування // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Електронне наукове фахове видання / ПДАБА. – Д., 2016. – Вип. 1 (01). - С. 8-14.
2. Яцишина І. В. Інноваційно-інформаційна економіка: зміни у трудових відносинах // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». - 2015. -№2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3769>.
3. Фрілансер // Вікіпедія. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фрілансер>.
4. Каталог фрилансеров // Фриланс Украина – Удаленная работа в интернете [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://free-lance.ua>.
5. Upwork Get more done with freelancers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.upwork.com>.
6. Что ждет украинских фрилансеров в 2016 году? // News Online 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsonline24.com.ua/chto-zhdet-ukrainskix-frilanserov-v-2016-godu>.
7. Дегелер А. ODesk: конкурс для разработчиков и интересная статистика / А. Дегелер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://habrahabr.ru/company/idcee/blog/196740/>.
8. Макарова А. Статистика oDesk: самые дорогие IT-фрилансеры Украины — из Одессы / А. Макарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://dou.ua/lenta/articles/odesk-stats/>.
9. McKinsey Global Institute Report. A labor market that works: Connecting talent and opportunity in the digital age [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/McKinseyCompany/mckinsey-global-institute-report-a-labor-market-that-works-connecting-talent-and-opportunity-in-the-digital-age>.
10. Ставцева Т.И. Место и роль информационных ресурсов в современной экономике / Т.И. Ставцева // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки / Орловский гос. университет. – Орел, 2010. - № 3-1. – С. 37-44.
11. Verzola R. New Information Economy / R. Verzola [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/2919786/>.